

Avesta Whiskysällskaps provning nr 41 2009-11-21

Sammanfattning

Text: Arne Hellberg. Foto: Arne Hellberg

De näst sista provningen för året genomfördes med temat *Premium Blend* för 70 deltagare, inkluderande de som valde småflaskor. Dagens föreläsare var Hans Sundquist, AWS.

Generell information

Innan provning och föreläsning började informerade styrelsen kortfattat deltagarna om

- Nästa provning nr 42 – Gordon & MacPhail (2009-12-09)
- AWS buteljering nr 02
- SWF buteljering nr 10
- Årsmötet och Provning nr 43 med Bunnahabhain vertikal (2010-02-06)

Föredrag och Provning – Del 1

Hans inledde med att förklara upplägget för denna provning, som är lite annorlunda då han delar upp den i två delar där man behöver ha något kvar i respektive glas till del 2.

Del 1 blir en halvblind provning där ordningen på glasen förblir hemlig. Därefter röstar vi på bästa whiskys samt var vi tror referenswhiskyn Highland Park 12 år befinner sig, innan vi övergår till Del 2 som då blir en öppen provning.

Vi började direkt med att prova Glas 1.

Whiskytyper

Hans gick sedan igenom fyra olika typer av Skotsk whisky. Kortfattat kan man sammanfatta det som nedan,

Maltwhisky

- Man använder mältat korn som man gör mäska på vilken sedan destilleras i kopparpannor, vanligtvis 2 gånger. Produkten blir mycket smakrik och spriten håller vanligtvis 60-78 % alkohol när den kommer ut ur pannan. Lagras på ekfat i minst 3 år.
 - Fördelar: Varje destilleri har sin smak/karaktär beroende på pannorna och vilken typ av mältat korn, rökt eller inte, man använder sig av. Smakrik.
 - Nackdelar: Dyr att tillverka, både vad gäller utrustning och inköp av korn och förstklassiga fat.

Grainwhisky

- Mäsken görs på olika sädeslag där andelen mältat korn är minimal. Destillering sker i en kontinuerlig destilleringsprocess i kolonnpannor och spriten håller ca: 90-95 % alkohol när den kommer ut ur pannan. Lagras på ekfat i minst 3 år.
 - Fördelar: Billig att tillverka och mognar fortare än maltwhisky.
 - Nackdelar: Våldigt liten egen karaktär på spriten, snudd på "renat" helt enkelt.

Blended whisky

- En blandning av malt- och grainwhisky vars bas består av grainwhisky vilken blandas med maltwhisky av olika karaktär. Upp till 30-40 olika sorter är inte ovanligt. Andelen malt varierar kraftigt från ca: 10-60%.

Här var det dags att börja prova Glas 2.

Blended Malt Whisky

- En blandning av maltwhiskys från fler än ett destilleri. Gick tidigare under benämningen "Pure Malt" eller "Vatted malt". Dvs 100% malt trots det något förvillande namnet.

Blended – Historia

Vi fick en kort genomgång av historien bakom dagens blended whisky.

Historik

Under första halvan av 1800-talet så blev många destillerier lagliga men skattereglerna hade gjort att man i södra delen av Skottland, där man lättare kunde kontrollera att reglerna följdes, hade man tvingat fram en billigare produkt. Genom att använda en liten mängd mälat korn tillsammans med andra sädeslag så kunde man hålla priserna nere. Av den anledningen producerades, generellt sett, grainwhisky i söder och maltwhisky i norr. En av anledningarna till den stora produktionen av grainwhisky var patentpannan eller Coffeypannan som den kallas efter sin upphovsman som han fick patent på 1831. På sätt kunde man destillera kontinuerligt.

Varje destilleri sålde oftast sin whisky i sina egna fat direkt till sina kunders som hotell och barer eller via egna agenter. Det förkom därför att en del agenter på måfå blandade lite maltwhisky i grainwhiskyn för att den skulle få bättre smak. Detta var dock inte tillåtet eftersom man bara fick blanda whisky från samma destilleri.

Blended

1853 kommer affärsmannen i Edinburgh, Andrew P. Usher som var agent för George Smiths "The Glenlivet", på idén att utifrån ett standardrecept blanda maltwhisky av olika åldrar. Denna dryck kallade han för Usher's Old Vatted Glen Livet.

1860 blir det tillåtet att blanda whisky från olika destillerierna och blandningsindustrin tar fart. Man upptäckte att den nya whiskyn blev billig att tillverka och i vissa sorter var det upp till 90% sädesprit. För att dölja den fräna smaken blandade man främst i maltwhisky med stark egen smak och populärast var whisky från Islay och Speyside. Den nya produkten var blek i färgen men det rådde man bot på genom att färga den med bränt socker (sockerkulör), något som många använder sig av än idag.

Vinlusen

I slutet på 1850-talet drabbas Frankrike av vinlusen som spreds sig över landet. Hårdast drabbas blev regionerna Charente och Cognac. I England tog förråden av konjak snabbt slut och ersattes dels med Skotsk whisky och dels med Spansk sherry. De stora lagren av tomma sherryfat började nästan genast att användas av tunnbidarna. Man upptäckte snart vilken smakskillnad det blev och att whisky som lagrats på dessa fat inte smakade alltför olikt den fina franska konjaken som inte längre fanns att köpa. Efterfrågan på malt- och blandwhisky ökade kraftigt och whiskytillverkningen blir till en storindustri.

Dags att prova av Glas 3.

Bröderna Pattison

Även oseriösa affärsmän ville tjäna pengar på whiskyboomen. Det mest påtagliga exemplet är bröderna Pattison som driver grosshandlarfirman Pattison, Elder & Company och som sedan tidigare råkat i vanrykte då man sålde mjölk som man spätt med vatten. Man började i slutet av 1880-talet att sälja whisky med minimal inblandning av maltwhisky som man vilseledande nog kallades "Finest Glenlivet". Försäljningen understöddes av häpnadsväckande reklamkampanjer. Vid ett tillfälle hade bröderna lärt upp flera hundra jakopapegojor att säga "Drink Pattison's whisky". Dessa distribuerades sedan till barer och andra etablissemang där det tjänstgjorde som levande reklam. Ett stort antal destillerier blev beroende av brödernas bolag och många investerare försökte att tjäna pengar på deras aktier. Till sist kom verkligheten ikapp bröderna då tillgången på blandwhisky vid översteg efterfrågan och deras stora osålda lager bara växte. Den 6 december 1898 var konkursen ett faktum. Investerare och banker förlorade stora pengar och många destillerier drabbade så hårt att de fick läggas ner. I samband med konkursen fick allmänheten upp ögonen för den bedrägliga och högst tvivelaktiga metod som gjort blandwhiskyn så populär och folk slutade i princip att dricka blandwhisky sedan dess innehåll blivit känt.

Företrädarna för Pattison's dömdes senare till fängelse för bedrägeri, bl a för att ha sålt blandwhisky under beteckningen whisky – något som dock blev tillåtet 11 år senare.

Utredningar

1905 ställdes frågan på sin spets då ärendet provades mot livsmedelslagen "Food and Drugs Act". Resultatet blev att sprit som framställts i en Coffey-panna inte var äkta whisky. Avgörandet kom som en chock för blandningsindustrin medan maltdestillatörerna jublade av lycka. Beslutet överklagades i omgångar och till sist tillsatte regeringen en vetenskaplig utredning för att en gång för alla utreda frågan. Anonyma tjänstemän gick runt i barer och beställde en "whisky". Innehållet lades i burkar och analyserades. Varje glas som serverades visade sig innehålla grainwhisky.

Beslutet blev att kommissionen fastställde att definitionen av whisky är en sprit framställd av spannmål som genom diastas omvandlats till socker "med hjälp av" malt. Definitionen omfattar således även granwhisky, eftersom man alltid tillsätter en liten mängd kornmalt till mäsken för att stärkelsen ska omvandlas till socker.

Frågan om hur länge en whisky skall lagras var också uppe för diskussion under denna utredning och 1915 beslutades att all sprit gjord helt eller delvis med hjälp av mälat korn skall lagras minst 2 år på ekfat för att få kallas whisky. Året efter ändrades detta till 3 år vilket fortfarande gäller.

Nu provade vi Glas 4.

Blended – Nuläget - Blandning

Blended whisky står idag för ca 94 % av all skotsk whisky som säljs i världen. Var och en av de ca 4000 olika sorter som finns på marknaden är blandade efter ett eget specifikt recept.

Blandwhisky förekommer i kvalitetsklasserna *Standard Blend*, *Semi Premium Blend*, *Premium Blend* samt *De Luxe Blend*. Innehållet av maltwhisky varierar från 10-60%. Den billiga standardwhiskyn är sällan åldersangiven medan premium blend-sorterna oftast är åldersangivna. Även idag så marknadsförs denna typ av whisky betydligt hårdare än single maltwhiskyn. Den som ser TV-kanaler som sänds från England kan knappast ha undgått reklamen för bl. a. "The Famous Grouse".

Blender

Det är en blender, ofta med titeln *Chief Blender* eller *Master Blender*, som genom sin kunskap om de olika whiskysorternas karaktär, och med hjälp av sin känsliga näsa, utifrån ett recept skall uppnå samma resultat som föregående batch. Detta gäller både för singel malt och blended.

Vi fick lära oss att det här med att blanda whisky är något som tar tid att lära sig. Hans berättade att han var på kryssning i torsdag och träffade David Stewart, Master Blender från Glenfiddich. David blev Master Blender 1974, efter 12 år som lärling. Många av de utgåvor från Glenfiddich och Balvenie, samt Grants blendedvarianter, som finns idag har han varit med om att ta fram. Glenfiddich får en ny Master Blender nästa år då David framöver endast kommer att ansvara för Balvenie. Den nya Master Blendern har då varit lärling åt David i 9 år!

Att det är ett hårt arbete att vara blender förstår vi när Hans berättade att David provar i storleksordning 10 000 prover per år, d v s han har "nosat" på runt 400 000 olika whiskys under sin karriär. Han hinner inte med att lukta/smaka på allt men alla slutprodukter godkänns av honom och till de exklusivare varianterna godkänner han själv alla fat. Med 10 000 prov per år innebär att han ska lukta/smaka på 50 fatprover per dag, varje dag!

Provning av Glas 5.

Blandning

I normalfallet blandas 2-3 grainwhiskys med 15 till 40 olika maltwhiskysorter. De utvalda whiskyproverna delas i tre grupper.

- Base Malts utgör stommen i blandningen. Denna del utgörs vanligtvis av whisky från de egna destillerierna.
- Flavouring malts har till uppgift att sätta stämning på blandningen. Ofta är det whisky med kraftig egen smak som från Islay eller högländerna.
- Packers är den tredje gruppen som består av olika grainwhiskys då denna inte bidrar med så mycket egen smak.

Utifrån blenderns recept blandas whiskyn ihop och får sedan ligga i s k "Marrying tuns" eller stora ståltankar för att "gifta ihop sig" innan buteljering. Denna typ av whisky är i stor sett alltid kylfiltrerad eftersom man vill ha en kristallklar produkt. De flesta tillverkare av blended whisky tillsätter sockerkulör även om undantag finns. Detta för att den ska se aptitlig ut och alltid ha samma kulör från batch till batch.

Dags för sista prover från Glas 6.

Här blev det en kortare paus där deltagarna fick lite tid på sig att bestämma sig för vad man tyckte om dryckerna i glas 1 – 6.

Omröstning:

Vid omröstningen fick man dels rösta på vilket glas som man ansåg innehöll kvällens bästa whisky och dels på vilket glas man ansåg innehöll kvällens enda single malt, Highland Park 12 år, vilket gav följande resultat.

Prov	Whisky	Antal röster	Highland Park
Prov 1		8	6
Prov 2		2	0
Prov 3		32	6
Prov 4		1	8
Prov 5		7	15
Prov 6		20	16

Föredrag och Provning – Del 2

Efter paus och omröstning var det dags att avslöja vad som hade hållts upp i respektive glas. Hans avslöjade glas efter glas.

Prov 1 – Campbeltown Loch 21 år

Tillverkare: J. & A. Mitchell & Co
Egna destillerier: Springbank och Glengyle

Alkoholhalt: 40%
Grainwhisky: Okänt
Maltwhisky: Ryktet säger 60% Springbank (enligt TWE's hemsida)
Andel maltwhisky: troligtvis ca 60%

Utgåvor: Liten utgåva gjord troligtvis 2005. Ej återkommande. Ersattes av en 30-åring 2008. Finns även som en standard under namnet Campbeltown Loch Blended Scotch Whisky för £14 i Skottland. Tidigare har det funnits buteljeringar i åldrarna 12, 15 och 25 år.

Övrigt: . De yngre sorterna innehåller 40% Malt och 60% grain enligt Springbanks hemsida. Vissa sorter går fortfarande att beställa på TWE

Prov 2 – The Grand Bark

	<p>Tillverkare: Symposion International AB (Svenskägd, Thomas Kuuttanen) Egna destillerier: Symposion äger inga destillerier men samarbetar mycket med Springbank samt har goda kontakter med den övriga whiskyindustrin.</p> <p>Alkoholhalt: 40% Grainwhisky: Bokstavligt talat Thomas hemlighet. Maltwhisky: Bokstavligt talat Thomas hemlighet. Andel maltwhisky: Det är Thomas hemlighet men billig whisky = mindre andel malt.</p> <p>Utgåvor: Liten (slutsåld) utgåva av en 21-åring. Denna utgåva är tillfälligt slutsåld men en nylansering väntas under våren 2010.</p>
---	--

Denna svenskblandade blend gjorde sensation i whiskyvärlden 2004 med guldmedalj i världsmästerskapen för spritdrycker, *The International Wine & Spirit Competition*. Därefter har den fått guld på många festivaler och tävlingar. En del av whiskyn som ingår i receptet är destillerad för över 100 år sedan. Att sådan whisky används för att skapa en blend är unikt. Den unika ingrediensen bärades ur vraket från SS Wallachia som förläste utanför Skottlands västkust 1895. När fartyget hittades av sportdykare 2002 visade sig lasten av whisky vara intakt. I dag räknas dessa flaskor till whiskyvärldens mest attraktiva samlarobjekt. Namnet The Grand Bark, "det stora skallet", kommer sig av att Master Blender Thomas Kuuttanens kontorshund, beaglen Kalle, alltid skäller då telefonen ringer.

Egna erfarenheter

Hans berättade att han 2006 var på en utbildning som anordnades av Thomas Kuuttanen där deltagarna under två dagar fick föreläsningar motsvarande 12 provningar med totalt 80 whiskys, bland annat "vrakwhiskyn". Ett av delmomenten var att göra en egen blend. Utrustad med 12 olika whiskyn, både grain och malt och en pipett skulle man enskilt blanda en egen sort. Minst 3/8-delar skulle vara grain. Och visst, med minimal andel grain och mycket Springbank och Islay blev den riktigt bra. Det visade sig att alla hade gjort bra blandningar men man hade glömt bort en viktig sak, den skulle vara säljbar! I stort sett alla hade gjort "De Luxe"-varianter och som skulle få en aldeles för hög prislapp.

Motion av deltagare

Hans tog nu till ett nytt provningsgrepp och bad nu deltagarna ställa sig upp. Sedan fick deltagarna lite info om hur pengarna för en flaska whisky fördelas mellan Skattemyndigheterna och tillverkaren. Vartefter man gissat hur mycket pengar som verkligen går tillbaka till tillverkaren så fick man sätta sig igen. Man kan sammanfatta övningen med att det oftast är mindre än man tror och att det inte finns någon vinst att hämta på billig whisky om det inte finns en stor volym.

Hans pratar om whisky och pengar

Prov 3 – Cutty Sark 25 år

Tillverkare: Berry Brothers & Rudd Ltd (Est.1698)
Egna destillerier: Nej, men man har ett nära samarbete med Glenrothes Distillery

Alkoholhalt: 45,7%
Grainwhisky: Okänt
Maltwhisky: Från alla regioner med "hjärtat" (base malt) från Glenrothes
Andel maltwhisky: troligtvis 50-60% med tanke på priset

Utgåvor: Utgör "top end" på serien med 6 olika Cutty Sark, "standard", 12y, 15, 18y, 25y samt en

Cutty Sark Scotch Whisky skapades i mars 1923 i samband att de skulle lansera en ny whisky. Man bestämde också att den skulle vara "naturligt ljus" i färgen. Namnet Cutty Sark, är gäliska för "short ship" vilket refererar till båtar av typen "tea clipper" som på 1800-talet var dåtidens snabbaste skepp. Efter att whiskyn blandats så ligger den åter på ekfat i minst 6 månader innan whisky buteljeras.

Prov 4 – Highland Park 12 år

Denna single malt whisky har provats många gånger förr av föreningen, så inga specifika noteringar görs här. Se gärna tidigare provningar där Highland Park 12 år ingick istället. Dessa är provningar nummer 5, 8, 19 samt 39.

Försäljning

Hans visade upp försäljningsstatistik från Systembolaget som visar på vad som säljs mest av olika spritsorter. Blended whisky återfinns på platserna 2, 4, 7, 10, 11, 12 och 13. Bästsäljaren på listan är Explorer Vodka.

Prov 5 – Johnnie Walker Black Label

Tillverkare: Diageo
Egna destillerier: 28, bl a Lagavulin, Talisker, Oban, Clynelich, Caol Ila, Glenkichie med fler som ingår i Classic Malt Collection.

Alkoholhalt: 40%
Grainwhisky: Bl a Cameron Brig
Maltwhisky: Bl a Glendullan, Mortlach, Talisker, Caol Ila, Blair Atol och Dalwhinnie
Andel maltwhisky: Hemligt, receptet är mycket hemligt.

Utgåvor: Red, black, gold, blue and green (pure malt) label

Som 15-åring öppnade John Walker 1820 sin dagligvaruhandel där man bl. a. sålde whisky. Han drog nytta av framgångsvågen för blended whisky på 1860-talet då ha skapade egna blandningar. 1870 kom den fyrkantiga flaskan och 1909 introducerades Johnnie Walker Red och Black Label. Samma år såg den första tecknade symbolen med mannen med hatt och käpp ("The Striding Man") dagen ljus. Detta är idag världens med sålda (och kända) whiskymärke. Johnnie Walker har hela 17% av världsmarknaden. Bortom värdelöst vetande, etiketten sitter som bekant "på sniskan" och har en vinkel på exakt 24 grader enligt deras hemsida.

Whiskymärken

Hans visade upp vilka blended whiskymärken som är de största på världsmarknaden (siffror från 2008) Johnnie Walker har som sagt 17%. Tvåa är J&B med 7,2 % och därefter följer Ballentines (6,9), Grants (5,5) och Chivas Regal (4,9).

Han visade upp samma typ av lista för Single malt. Där dominerar Glenfiddich med 14,9% före The Glenlivet (10,1), The Macallan (8,1), Glen Grant (6,1) och Glenmorangie (5,5).

Prov 6 – Islay Mist 17 år

Tillverkare: MacDuff International
Egna destillerier: MacDuff International äger inget eget destilleri

Alkoholhalt: 40%
Grainwhisky: Okänt
Maltwhisky: Stor andel Laphroaig och whisky från "Highland"
Andel maltwhisky: troligtvis 30-50% med tanke på priset

Utgåvor: Islay Mist De Luxe, 8y, 12y, 17y

Islay Mist skapades 1928 till John Granville Morrisons, den blivande Lord Margadale, 21-års fest som hölls på familjens gods, Islay House. Självklart skulle whisky serveras, men Islaymalten Laphroaig ansågs lite väl kraftig för att passa alla gästers smak. Det var Ian Hunter på Laphroaig Distillery som fick uppdraget att skapa den whisky som skulle serveras på festen. Instruktionerna var att skapa en karaktärsfull whisky som var tillräckligt mjuk för att de unga damerna skulle uppskatta den. Detta utan att den kraftiga Islaysmaken gick förlorad. Resultatet blev en *De Luxe Blend* av bland annat Laphroaig, Glen Grant och The Glenlivet. Innan den dåvarande Lord Margadale fällde det slutgiltiga avgörandet kände sig Ian Hunter tvingad att varna Lord Margadale att whiskyn han skulle smaka kunde få honom att hamna "in a fog". Lord Margadale smakade på whiskyn och utbröt glädjefullt. "No Ian, not a fog. A mist, Islay Mist" och namnet var givet.

Omröstningsresultat:

Så här ser rösttabellen ut när respektive whisky är med.

Prov	Whisky	Antal röster	Highland Park
Prov 1	Campbeltown Loch 21 år	8	6
Prov 2	The Grand Bark	2	0
Prov 3	Cutty Sark 25 år	32	6
Prov 4	Highland Park 12 år	1	8
Prov 5	Johnnie Walker Black Label	7	15
Prov 6	Isla Mist 17 år	20	16

Vinnare av omröstningen var Cutty Sark 25 år med Islay Mist 17 år som god tvåa.

Vi kan notera att det var en del som avstod från att försöka identifiera kvällens single malt. Det kan man förstå då man ser att det var endast 15% av de röstande hittade rätt. Resultatet visar att blended whisky av lite högre kvalitet står sig mycket väl mot en standard single malt. I det här fallet var det faktiskt ren utklassning.

Lotteri och avslutning

Föreningen genomförde sin vana trogen ett lotteri efter provningen. Som vinster fanns bland annat två "Malt Whisky Yearbook 2010".

Efter provningen var det lite mer än 30 hungriga som bänkade sig för maten efter provningen. Då fick vi njuta av ostgratinerad fläskfilé med rödvinssås, potatisgratäng och örtpotatis.

Källor och hänvisningar:

- Föreläsningen
- "Malt whisky yearbook 2010" av Ingvar Ronde
- "Skotsk whisky" av Per Ellsberger
- www.systembolaget.se
- www.cutty-sark.co.uk
- www.bbr.com (ägare till Cutty Sark)
- www2.johnniewalker.com
- www.macduffint.co.uk (ägare till Islay Mist)
- <http://www.islaymist.com>
- www.springbankwhisky.com
- www.symposion.nu

Sammanställning över provad whisky:

Uppgifterna kommer från Systembolaget om inget annat anges.

Campeltown Loch 21 år	475 SEK (70 cl)
Tillfälliga sortimentet (slutsåld)	Alkoholhalt 40 %
<i>Färg</i>	<i>Notering saknas</i>
<i>Doft</i>	<i>Notering saknas</i>
<i>Smak</i>	<i>Notering saknas</i>

Cutty Sark 25 år	799 SEK (70 cl)
Tillfälliga sortimentet (slutsåld)	Alkoholhalt 45,7 %
<i>Färg</i>	<i>Notering saknas</i>
<i>Doft</i>	<i>Notering saknas</i>
<i>Smak</i>	<i>Notering saknas</i>

Highland Park 12 år	409 SEK (70 cl)
Nr 531, Ordinarie Sortiment	Alkoholhalt 40 %
<i>Färg</i>	Gulbrun färg.
<i>Doft</i>	Nyanserad, maltig, rökig doft med fatkaraktär, inslag av valnötter, ljunghonung, persika och smörkola.
<i>Smak</i>	Nyanserad, maltig, rökig smak med fatkaraktär, inslag av valnötter, ljunghonung, persika, salmiak och smörkola.

Islay Mist 17 år	404 SEK (70 cl)
Inköpt på Viking Line, Cinderella 2007	Alkoholhalt 43 %
<i>Färg</i>	<i>Notering saknas</i>
<i>Doft</i>	<i>Notering saknas</i>
<i>Smak</i>	<i>Notering saknas</i>

Johnnie Walker Black Label	379 SEK (70 cl)
Nr 88452, Beställningssortimentet	Alkoholhalt 40 %
<i>Färg</i>	<i>Notering saknas</i>
<i>Doft</i>	<i>Notering saknas</i>
<i>Smak</i>	<i>Notering saknas</i>

The Grand Bark	199 SEK (100 cl)
Inköpt på Viking Line, Cinderella 2007	Alkoholhalt 40 %
<i>Färg</i>	<i>Notering saknas</i>
<i>Doft</i>	<i>Notering saknas</i>
<i>Smak</i>	<i>Notering saknas</i>